

УДК 378.4(477.83-25)(091)ЛНУ:001.92"18"

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2024.25.4537>

ЗАГАЛЬНІ ЛЕКЦІЇ ЯК ФОРМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ (У СВІТЛІ “ХРОНІК” ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Анастасія БАУКОВА

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра археології та історії стародавніх цивілізацій
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: anastasiya.baukova@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1636-981X

Наприкінці XIX століття Львівський університет став провідним освітнім закладом у сфері організації Загальних лекцій для позауніверситетського середовища Галичини. Така ініціатива передбачала підвищення рівня освіти в краю і зростання доступу більшої кількості жінок до освіти. У статті подано основні віхи організації та діяльності “п’ятого” факультету на підставі інформації із хронік університету.

Ключові слова: Львівський університет, Загальні лекції, Хроніки університету, освіта, діапозитиви.

У сучасному світі провідні університети розуміють важливість доступності освіти для широких верств населення і виступають з різними ініціативами щодо організації відкритих лекцій просвітницького характеру. В добу інтернету та соціальних мереж питання lifelong learning, “університетів третього віку” чи “відкритих університетів” є звичайним явищем. Ця традиція має довгу історію. Показово, що Львівський університет став одним із центрів, де запроваджено практику відкритих лекцій для осіб з позаакадемічного середовища ще в останніх роках XIX – на початку XX ст. Окрім того, ініціатива доступності освіти вийшла з грона засновників Товариства академічних курсів для жінок (Towarzystwo kursów akademickich dla kobiet), які 26 червня 1898 р. звернулись з листом до усіх професорів і доцентів університету. Важливість наслідків ініціативи та її значення відображено в цитаті цього листа в дослівному перекладі (переклад наш, ужиті термінологію збережено – А.Б.):

“Останнім часом університети перебрали в свої руки розвиток освіти в найширших верствах суспільства. Сенати деяких австрійських університетів, а серед них найперше Сенат Віденського університету, організували курси систематичних лекцій, призначених для широкого загалу, або так звані Народні Університети (University Extension), які найтіснішим чином пов’язані власне із університетами.

У цьому загальному русі Львівський університет не повинен і не може пасти задніх хоча б тому, що потреба створення такої інституції у нас є більшою і необхіднішою, ніж в інших регіонах, де завдяки сприятливішим умовам освіта охоплює ширші кола та є значно глибшою.

Роботу в цьому напрямі розпочато Товариством академічних курсів для жінок двома роками раніше. Не припиняючи цієї ініціативи і діяльності, відділ Товариства вирішив, що її можна і треба розвинути для ширшого загалу – під опікою і керівництвом університетського Сенату створити інституцію, метою діяльності якої було б задоволення потреб у науці для усіх завдяки серії систематичних університетських лекцій.

Ця думка може отримати щасливий розвиток лише у випадку відгуку і підтримки з боку усіх шановних панів колег, якщо всі разом її приймемо і виконаємо”¹.

Щоб реалізувати проєкт уже 29 червня 1898 р. відбулись збори усіх професорів та доцентів університету під головуванням професора Людвіка Цвіклінського. У своїй промові професор вкотре наголосив на необхідності та важливості організації загальних лекцій у Галичині. На зборах представили також проєкт Статуту майбутньої організації, обговорення якого викликало жваву дискусію. Хроніка університету за 1897/1898 навчальний рік інформує, що в обговоренні брали участь найактивніші професори тогочасного університету – Леонард П’єнтак, Тадей і Роман Пилати, Людвік Фінкель, Генрік Кадий, Казімеж Твардовський, Марцелій Хламтач тощо. У результаті зборів прийнято прохання до Сенату стосовно організації “загальних університетських курсів”. Це прохання Сенат розглянув на засіданні 9 липня того ж року і звернувся до Міністерства освіти та віровизнань з проханням дозволити організацію таких курсів і виділити фінанси з державної скарбниці².

Саме так і постала важлива просвітницька інституція, яка визначила місце і роль Львівського університету у сфері освіти. Питання історії започаткування університетських загальних лекцій лише на перший погляд добре висвітлено в літературі і працях з історії університету. Проте навіть побіжний розгляд досліджуваного питання засвідчує, що, так би мовити, “першоджерелом” для видань кінця ХХ – початку ХХІ ст.³ став звіт управління загальними лекціями з т. 2 “Хроніки Львівського університету” (“Kroniki Uniwersytetu Lwowskiego”). Саме тому в запропонованій статті акцентовано увагу на звітах ректорів, “Програмах лекцій” та інших опублікованих джерелах з історії діяльності Львівського університету для детальнішого висвітлення особливостей організації та існування цієї освітньої ініціативи.

Біля витоків ідеї втілення загальних лекцій стояли очільники Товариства – Людвік Цвіклінський (президент), Антоній Реман (віце-президент), Казімеж

¹ “Przegląd najważniejszych zdarzeń. Rok 1897/98”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. T. 1. (1894/95–1897/98) (Lwów, Nakładem Senatu akademickiego c.k. Uniwersytetu Lwowskiego, 1899), 113–114.

² “Przegląd najważniejszych zdarzeń. Rok 1897/98”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. T.1. (1894/95–1897/98) (Lwów, Nakładem Senatu akademickiego c.k. Uniwersytetu Lwowskiego, 1899), 114.

³ Adam Redzik, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red., wstęp i zakończenie, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, Kraków 2015, 1302.

Твардовський (секретар Товариства академічних курсів для жінок), а також його члени – проф. Ян Боллоз Антоневич, проф. Ігнаци Закшевський, проф. Людвік Фінкель, проф. Станіслав Гломбінський. Також до роботи долучались професори Бр. Радзішевський та Р. Зубер⁴.

Від 12 січня 1899 р. Міністерство віросповідань та освіти затвердило цю ухвалу, а в квітні того ж року затвердили Статут Загальних університетських лекцій для Львівського університету⁵. У статуті зазначено, що метою цих лекцій є “поширення освіти та новин у тих суспільних верствах, для яких університетська освіта є недоступною”. Швидкість обговорення та ухвалення статуту на університетському та державному рівні можна пояснити тим, що в організації Загальних лекцій брали участь провідні юристи університету. Водночас, з Л. Цвіклінський⁶ чи Л. П’єнтаком⁷ вони були радниками двору, послами до австрійської Ради, ректорами Львівського університету (як Генрік Кадий, Людвік Цвіклінський чи секретар університету Марцелі Хламтач). Такий високий статус організаторів визначив і досконалість приготованого статуту, який став взірцем при організації Загальних лекцій в інших університетах Австро-Угорщини. Виділенню субвенції для організації курсів сприяло те, що на посаді керівника Міністерства освіти та скарбу, міністром для Галичини був колишній ректор університету, декан юридичного факультету Едвард Рітнер.

Ці дві ініціативи (курси для жінок та Загальні лекції), вказували, як наголосив ректор, проф. Владислав Абрагам, що населення отримуватиме, з одного боку, найкращий та найдорожчий ґатунок науки, а з іншого – гарантуватиме, що впливами, які має живе слово на слухачів, не будуть надуживати⁸.

Загальні лекції стосувались усіх галузей знань, які можна було репрезентувати доступними способами. Спочатку роботою Загальних лекцій керував академічний сенат Університету, згодом організовали окрему інституцію – Управління Загальними лекціями. Керівників Управління змінювали через кожні три роки: протягом 1899–1900 рр. цю посаду обіймав проф. Л. Цвіклінський, протягом 1900–1902/1903 рр. – проф. К. Твардовський, упродовж 1903/1904–1906/1907 навчальних років. – проф. Закшевський, з 1907/1908 до 1908/1909 рр. проф. і посол ради доктор Г. Рошковський (заступник проф. С. Толлочко), протягом 1909/1910 навчального року – проф. В. Серадзький. Секретарями були доктор В. Рольни, проф. гмінний В. Осецький, з 1902/1903 навчального року – проф. шкіл реальних Т. Вітвіцький.

⁴ Adam Redzik, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, 73.

⁵ Рескрипт Міністерства В. і О. від 9 квітня 1899, л. 735 і розпорядження Намісництва від 27 квітня 1899 р., л. 40, 519.

⁶ “Dr. Ludwik Cwiklinski, Wydział filozoficzny”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. Т. 1. (1894/95–1897/98), Lwów, 1899, 193.

⁷ “Dr. Leonard Pietak, Wydział prawa i umiejętności politycznych”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. Т. 1. (1894/95–1897/98), Lwów, 1899, 124.

⁸ “Rok 1899/1900”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, Т. II. (1898/9–1909/10), 23.

Перша лекція в цьому курсі відбулась 5 листопада 1899 р., її прочитав доктор В. Вер (W. Wehr). Темою виступу була перша допомога в нещасних випадках. Усі лекції тривали одну годину. Лекції могли відвідати усі зацікавлені дорослого віку (окрім учнів шкіл). Вхідний квиток на шість виступів коштував 20 центів, а за одну лекцію – 5 центів⁹. Сесія лекцій 1899/1900 навчального року складалась із 14 шестигодинних викладів. Після кожної лекції відводили час на дискусію. У тематику лекцій входили питання з філософії, політичних наук, літератури, природничих наук, медицини. Місце проведення лекцій не було сталим – найчастіше використовували приміщення школи імені Станіслава Сташиця по вул. Скарбківській, 45 (сучасний корпус Української академії друкарства по вул. Підвальній, 17 впритул до вул. Лесі Українки, 45). Вибір пояснювали передусім розміром приміщення (там могло навчатись 357 учнів) та його новизною (школу спорудили 1891 р.). Також лекції проводили у школі ім. Міцкевича по вул. Театральній. Поодинокі лекції відбулись у школі св. Мартина на однойменній вулиці (сучасна вул. Жовківська) – читав проф. К. Твардовський (“Духовне життя людини”), в приміщенні товариства “Skala” (вул. Театральна, 28) – проф. Дембінський (“З історії суспільства XIX ст.”), у приміщенні Анатомічного інституту (вул. Пекарська, 52) – проф. Кадий (“Про опорно-руховий апарат організму людини”), у Фізичному інституті по вул. Длугоша, 8 (сучасна вул. Кирила та Мефодія), де доктор Зубер прочитав доповідь “Про принципи загальної геології”, а доктор Закшевський – “Про електричність”. В приміщенні Хімічного інституту по вул. Длугоша, 6 доктор Радзішевський прочитав лекцію “Вугілля. Його види та сполуки з воднем та киснем”.

Встановити етнічний, релігійний, майновий тощо стан слухачів не видається можливим, адже організатори не ставили перед собою завдання відстежувати відповідні характеристики. Саме тому стверджувати про участь переважно поляків чи форми участі українців у діяльності Загальних лекцій неможливо.

Частина цих лекцій, очевидно, була звичайним викладом матеріалу. Натомість про використання ілюстрацій зазначалось окремо у програмі викладу. Саме для діяльності Загальних лекцій університет закупив значну колекцію діапозитивів (“przezgoczu” польською чи “прозірок” як їх тоді називали українською). Особливість розвитку університету та збіг історичних обставин спричинили те, що переважна більшість діапозитивів, збережених у фондах Музею історії Львівського університету, стосуються історичної тематики, хоча більшість з виголошених лекцій не стосувались стародавньої історії. З природничих наук у музеї є лише один діапозитив! З “Хроніки Львівського університету” дізнаємось, що станом на 1910 р. збірка діапозитивів налічувала 5 151 одиницю! Складалась вона з ілюстрацій з географії Польщі, історії польського малярства, історії

⁹ Центами (сотиками, сотенними) в Галичині називали крейцери (грейцери, від німецького Kreuzer) – грошову одиницю Австро-Угорщини до 1892 р. Пізніше їх називали геллерами.

мистецтва та галузей природничих наук. На жаль, музей зараз володіє лише заледве її десятою частиною.

Наголосимо, що значення загальних лекцій в діяльності університету було доволі великим. Наприклад, на відміну від щорічних звітів ректорів Варшавського університету¹⁰, про них ректори Львівського університету згадували в промові з нагоди початку нового навчального року. Під час урочистої інавгурації Загальних лекцій 3 листопада 1901 року професор Казімеж Твардовський акцентував увагу на важливості розширення освіти за допомогою народних університетів, організації нових шкіл для неписьменних, читалень та народних театрів, і що професори Краківського університету також долучаються до цієї ініціативи. Під час урочистостей з нагоди інавгурації Загальних лекцій з доповіддю на тему “Ідеї державної самостійності Чехії та Угорщини від 1526 р.” виступив професор Освальд Бальцер¹¹.

Зазначимо, що діяльність Загальних лекцій оцінювали як головне свідчення розвитку університету, “відомими та визнаними поза Львовом, першими і так потрібними в краю”¹², а координаційну раду називали славними та відданими справі діячами¹³. Нестача субвенцій на діяльність університету – не лише сучасна проблема. У промові з нагоди початку 1904/1905 навчального року ректор проф. др. Юзеф Пузина наголошував: “Покликавши їх (Загальні лекції. – А. Б.) до життя осягнув наш Університет тим самим найширші верстви населення, які хилились до них, знаходячи в них розширення своїх знань та думок. Сподіваємося, що колеги очільники Управління цієї інституції, воюючи сьогодні з браком достатніх матеріальних засобів, і виконуючи своє завдання з гідною поваги жертівністю, могли б у недалекому майбутньому принаймні закривати свої рахунки без дефіциту” (переклад наш. – А. Б.)¹⁴.

Лекції не тільки виголошували, а й публікували в спеціальних “Програмах Загальних лекцій”. Опубліковано понад 30 томів таких “Програм”¹⁵. Окрім того, до наших днів збереглися і машинописи текстів лекцій Казімежа Твардовського, виголошених у рамках Загальних лекцій різних років.

Загальні лекції сприяли прогресу університету та його розвитку, були свідченням статусу. Того часу Львівський університет був третім за кількістю слухачів (1500 осіб обох статей) серед університетів Австрійської монархії. Цей факт ректор Юзеф Пузина підкреслював у своїй промові на початку 1904/

¹⁰ Magdalena Rzepka “Powszechnie Wykłady Uniwersyteckie jako forma pracy Uniwersytetu Warszawskiego na rzecz oświaty dorosłych w okresie II Rzeczypospolitej – zarys problematyki”, *Kwartalnik pedagogiczny*, № 3(245), (2017), 114.

¹¹ “Rok 1901/1902”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 80.

¹² “Rok 1903/1904”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 156.

¹³ “Rok 1902/1903”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 108.

¹⁴ “Rok 1904/1905”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 174.

¹⁵ Program powszechnych wykładów uniwersyteckich. Serya I 1899/1900. Доступ отримано: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/20669/edition/29493/content>

1905 навчального року. У зверненні професорів та доцентів Львівського університету від 2 березня 1907 р. як реакцію на виступи українських студентів зазначалось, що “Вшехніца наша є найбільшим польським університетом, яка уділяє духовну їжу найбільшій кількості академічної молоді в краї, його столичному місті, де проживають переважно поляки... Утраквізація університету в будь-якому вигляді була б безцільною і попросту шкідливою... Внаслідок народного антагонізму правильний хід науки та освіти буде неможливим. Втративши тим самим вагу в суспільстві такі зміни не сприятимуть встановленню спокою в університетських стінах і ніяк не сприятимуть створенню умов мирного співіснування обидвох народів. З цих підстав ніяк не перешкоджатимемо творенню окремого українського університету, тим не менше рішуче заперечуватимемо утраквізації нашого університету” (переклад наш – А.Б.)¹⁶. Закінчення фрази і сам дух звернення очевидно віддзеркалював суспільну напругу того часу. Зауважимо, що опубліковані джерела не містять інформації щодо професорів-лекторів українського походження.

Кількість відвідувачів загальних лекцій коливалась залежно від загальної кількості проведених лекцій, хоча в середньому, за винятком 1900 та 1908 рр., на одну лекцію у Львові приходило приблизно 120 осіб.

Ситуація міст регіону залежала від багатьох чинників, у тому числі й економічних: у 1900 р. лекції відбулись лише у Дрогобичі, Стрию та Тернополі, у 1901 р. до цих міст приєдналися Броди, Перемишль, Самбір, Станиславів, Золочів, у 1902 р. – Калуш, в 1901 р. – Коломия, в 1904 р. – Делятин та Сянок, в 1905 р. – Жешув, 1906 р. – Надвірна, Сколе, Тереховля (з цього року Жешув відійшов під опіку Краківського управління Загальними лекціями), в 1907 р. лекції відбулись також у Бережанах, Долині, без Делятина, в 1908 р. – Городенка, Ярослав, Любачів, Рогатин, Снятин, Турка, Жовква, в 1909 р. – Мостиська та Судова Вишня без Надвірної, а в 1910 р. – Чортків, Яворів, Кросно, Рава Руска. Лекціями у цей період охопили 28 міст. З проханням щодо організації лекцій зверталась влада Буська, Болехова, Добромиля, Лиськова, Ниска, Підгайців, Рудок, Сокаля, Волянки, Зборова та Живця, проте через надто велику відстань до Львова та нестачу матеріального забезпечення Управління у реалізації прохання відмовило.

Зі статистичних довідок стає зрозумілим, що найбільшу кількість лекцій організовано та прослухано в Стрию і Тернополі. Щодо участі жінок, то вони становили більшість лише на лекціях у Львові, а в містах провінції здебільшого учасниками були чоловіки. Завдяки безоплатним квиткам прослухати лекції могли й учні середніх шкіл та ремісничих товариств. За першу декаду існування лекцій безоплатним доступом скористалось 98 510 слухачів і ця цифра є вражаючою.

У хроніці зазначено, що за 11 років існування Загальних лекцій організовано 3 550 зустрічей для 576 474 слухачів.

¹⁶ “Rok 1906/1907”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 213.

У промові за 1906/1907 навчальний рік ректор Університету проф. др. Шенсн Гризецький називає Загальні лекції “добродійкою широких верст населення, яка ширить між ними освіту, якої не могли в доступний спосіб черпати інакше” (переклад наш – А.Б.)¹⁷. Управління Загальними лекціями Львівського університету у 1906 р. брало участь у найважливішому тогочасному форумі Європи – Міжнародній виставці в Мілані. На ній представили стенд із іконографією діяльності Загальних лекцій та їхньою програмою. На стендах розмістили статистичні таблиці, звіти за окремі роки, опубліковані програми лекцій з їхніми текстами. Отже, про цю ініціативу Львівського університету влада установи інформувала закордонну спільноту, і це підносило його авторитет. На момент виступу ректора (тобто станом на 11 жовтня 1906 р.) професор Гризецький знав лише з приватних джерел, що така діяльність високо оцінили судді заходу. Згодом цю інформацію офіційно підтвердили наданням почесного диплома виставки (*dyplom honorowy za współpracę dla Powszechnych Wykładów s.k. Uniwersytetu we Lwowie*). До речі, цей диплом передав до колекції “Leopolis” Музею Незалежності в Варшаві (*Muzeum Niepodległości w Warszawie*) Януш Шомбара¹⁸. Організатори Міжнародної виставки в Мілані також відзначили діяльність професора Ігнація Закшевського золотою медаллю.

Користуючись нагодою проведення Природничо-лікарської виставки, яка відбулась 1906 р. у Львові, Управління Загальними лекціями організувало окрему сесію для учасників виставки. Вона пройшла в одному з павільйонів і була безоплатною для відвідувачів виставки. Ймовірно, тематика лекцій була тісно перепліталась із тематикою самої виставки.

З нагоди століття від дня народження Юліуша Словацького у 1908 р. Управління Загальними лекціями долучилось і до всіх урочистостей. З цією метою у Львові та у всіх провінційних містах упродовж 1908 р. проводили вечори читання творів поета і тижні лекцій про життя та діяльність Ю. Словацького.

Ректор Броніслав Дембінський у своїй промові високо оцінив роль президента Управління Загальними лекціями професора Ігнація Закшевського у збільшенні кількості виступів у Львові та в провінції. Загалом цей рік лекції відвідало 46 673 осіб, з яких 16 176 осіб у Львові, решта 30 497 осіб – за його межами. Ректор висловив прагнення, щоб лекції справді стали загальними, адже найширші верстви населення краю, попри намагання університету, не повною мірою скористались із розширення науки з таких добрих джерел. Зазначимо, що вже від самого початку діяльності Управління Загальними лекціями звіт про їхню діяльність ніби декларував діяльність п’ятого (неіснуючого) факультету.

1908/1909 навчального року керівництво Загальними лекціями від Ігнація Закшевського та Казімежа Твардовського прийняв професор Рошковський.

¹⁷ “Rok 1906/1907”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 202.

¹⁸ Helena Wiórkiewicz, *Kolekcja Leopolis Muzeum Niepodległości w Warszawie* Доступ отримано: <https://www.lwow.com.pl/rocznik/leopolis/leopolis.html>

У травні 1917 року до роботи Загальних лекцій Львівського університету долучилась і “Школа Політехнічна” (згодом – “Львівська політехніка”) отож назву інституції змінили на “Загальні лекції Університету та Політехніки Львівської” (Powszechnie wykłady Wszechnicy i Politechniki Lwowskiej). Керівником новоствореної організації був представник університету, а його заступником – представник Політехніки. За часів ректорства Казімежа Твардовського діяльність Загальних лекцій розширили і на частину колишнього Королівства Польського, окупованого Австрією. Отож, лекції відбувались у Любліні, а у 1917 р. – також в Краснимставі, Холмі та Замості. Однак у 1918 р. діяльність Загальних лекцій призупинили не лише з огляду на політичну ситуацію в Галичині, а й через брак субвенції. Лише на початку 20-х років XX ст. лекції відновили, як і публікацію звітів про діяльність тепер вже Університету Яна Казимира.

Важливим акцентом вважаємо внесення в цей період у перелік лекцій проблем, які стосувались тогочасної політичної, релігійної та соціальної боротьби або обговорення яких могло призвести до агітації. Політична ситуація в країні та Європі загалом стала причиною звернення міністра освіти Юзефа Мікуловського-Поморського з листом від 23 грудня 1922 року до ректорів усіх університетів. У преамбулі зазначалось, що Устава про вищі школи від 1920 р. регулювала особливості функціонування університетів, однак загальні лекції не призначались для студентів та вільних слухачів, а організовувались на широкий загаль з позауніверситетського середовища, що й вимагало окремих вказівок. Саме тому у листі і акцентувалась увага на вимозі уникати тематики, яка б могла призвести до агітації та чи спровокувати суспільні зрушення¹⁹. За прикладом Загальних лекцій Львівського та Краківського університетів міністр закликав до поміркованості в питаннях оплати лекцій слухачами. Водночас, у листі передбачалась можливість оплати лекторам за виступи. Міністерство закликала, а місцева влада задекларувала підтримку такої діяльності, щоб поліпшити доступність науки, і зобов'язалась щорічно на початку академічного року виділяти спеціальну субвенцію для організації загальних лекцій. Підставою отримати ці кошти був звіт університетського сенату та відділу, що займався роботою Загальних лекцій за попередній рік, а також сформований кошторис на поточний рік. Упродовж 1924–1925 рр. лекції проводили виключно у Львові, і навіть у скороченому вигляді. Однак саме в цей час у Львові відбувається справжній розквіт просвітництва, завдяки організації лекцій іншими науковими товариствами та організаціями Львова. Головними промоутерами доступності освіти, окрім Університету Яна Казимира, були Наукове товариство (Towarzystwo Naukowe we Lwowie), Польське філософське товариство (Polskie Towarzystwo

¹⁹ Jadwiga Sytula, Powszechnie wykłady Uniwersytetu Jagiellońskiego (1918–1939), *Rozprawy z dziejów oświaty*, t. XXXII/89, 64. Доступ отримано: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32-s63-91/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32-s63-91.pdf

Filozoficzne), Польське філологічне товариство (Polskie Towarzystwo Filologiczne), Польське історичне товариство (Polskie Towarzystwo Historyczne), Географічне товариство (Towarzystwo Geograficzne), Львівський відділ Польського Товариства Природничиків імені Коперника (Lwowski Oddział Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika), Лікарське товариство (Towarzystwo Lekarskie), Польське політехнічне товариство (Polskie Towarzystwo Politechniczne), Львівське фотографічне товариство (Lwowskie Towarzystwo Fotograficzne), Казино та Коло літературно-мистецьке (Kasyno i Koło Literacko-Artystyczne), Літературний союз (Zawodowy Związek Literacki), Товариство Робітничого університету та Людовий Університет імені А. Міцкевича (Tow. Uniwersytetu Robotniczego, Uniwersytet Ludowy im. A. Mickiewicza). В усіх цих організаціях брали участь професори університету, тому важко говорити про те, що їх лекційно-освітня діяльність не була пов'язана із університетом як таким.

Навіть Ліга повітряної оборони держави та Авіаційний союз студентів Політехніки (Liga Obrony Powietrznej Państwa, Związek Awiatyczny Studentów Politechniki) проводили свої лекції на відповідну тематику. Викликом часу відповідала також організація недільних лекцій з гігієни (Niedzielne popularne wykłady higieniczne)²⁰.

Особливістю роботи Загальних лекцій у цей період можна вважати кардинальну зміну тематики і настроїв лекторів та аудиторії. Наприклад, перша серія лекцій 1928 р. стосувалась тогочасної народної армії. Їх читали генерал Владислав Сікорський ("Rola wychowawcza armji"), генерал Норвід-Нойгебайер (Gen. Norwid-Neugebauer: "Samowystarczalność gospodarcza Polski w czasie wojny"), полковник Адам Коц ("Wojna nowoczesna wojną narodową, Powstanie Armji Polskiej"), полковник Януш Глуховський ("Bitwa nad Niemnem"). Друга сесія того року стосувалась різних аспектів Французької революції, і всі лекції читав доктор Кароль Нітман. Третя сесія за змістом лекцій була найбільш наближена до першопочаткового задуму (розглядали питання історії християнства, питання природничого характеру та історії мистецтва). Четверта сесія складалась із трьох лекцій з математики, а п'яту присвятили проблемам юридичного характеру і парламентаризму Польщі. Останні дві сесії березня, квітня і травня стосувались психоаналізу (п'ять лекцій – доктор Я. Фростіг) та циклу трагедій В. Шекспіра (проф. Владислав Тарнавський). Виходячи із вищенаведеного можна простежити, що із загальноосвітньої ця ініціатива перетворилась на суто пропагандистську. Також можна припускати, що основою їхньої аудиторії були етнічні поляки, однак не можна повністю виключити що слухачами були представники інших національностей, у тому числі українці.

Отже, можна цілком погодитись з думкою ректора Станіслава Гломбінського, що "інституція Загальних лекцій, утримувана силами академічного сенату,

²⁰ "Praca naukowa i oświatowa", *Almanach Lwowski "Ateneum"*, доступ отримано, <https://www.lwow.com.pl/almanach/towarzystwa.html#14>

глибоко вкорінилась, ставши постійним та важливим чинником його змістового розвитку. Популяризація науки з наукового становища зазвичай слизька і небезпечна справа, якщо не опиратися на ґрунтовне володіння предметом. Тому професори Університету не можуть ухилятися від обов'язку несення факела освіти в найширші верстви народу, даючи нове свідоцтво вузького зв'язку нашої інституції з життям та потребами цілого народу” (переклад наш – А.Б.)²¹.

Були в діяльності Загальних лекцій і неприємні моменти. Не зважаючи на бажання нести освіту, так і не вдалось налагодити співпрацю з робітничими організаціями Львова. Наприклад, Управління намагалось долучити до участі в лекціях робітників залізниці чи представників ремісничих і торговельних товариств міста, проте така ініціатива, навіть за умови безоплатної участі їхніх членів, не була реалізована, про що “зі смутком і жалем” відзвітувало Управління в “Хроніці” університету. Ця обставина, на думку голови Управління, засвідчила, що кола освіти ще недостатньо поширились на це середовище, однак повинні були б просуватись.

Загалом, лекції відбувались до початку Другої світової війни, проте в умовах невпевності: інформація щодо них з часом стерлась, а історики, що досліджують діяльність університету, здебільшого не наводять якихось статистичних даних з цієї проблематики. Однак зазначена освітня ініціатива є важливою віхою розвитку педагогіки та доступності освіти широким колам населення Галичини. Також це було важливою формою репрезентації діяльності професорів Львівського університету та способом популяризації найновіших трендів у різних галузях знань, до яких містяни та галичани в широкому значенні цього слова не мали б доступу. Загальні лекції були і значним поштовхом до творення культури просвітницької діяльності, а не суто наукових досліджень у середовищі науковців. Цілком зрозуміло, що на тематиці і, звісно ж, діяльності Загальних лекцій відображались перипетії міжнародної та політичної ситуації в Європі, але тривалий період існування цієї ініціативи засвідчував її життєздатність і затребуваність. Наголосимо, що Загальні лекції Львівського університету не були ані громадською організацією, ані державною. Головним завданням цього повноцінного підрозділу Львівського університету в його різних формах упродовж першої третини ХХ ст. була популяризація науки в позауніверситетському середовищі і широких верствах населення Галичини. На жаль, у зв'язку із сучасною ситуацією не є доступним для дослідження значний пласт неопублікованих архівних матеріалів, який, сподіватимемось, у подальшому даватиме змогу розкрити деталі функціонування Загальних лекцій наприкінці 30-х – на початку 40-х років ХХ ст.

²¹ “Rok 1909/1910”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9–1909/10), 267.

**OPEN LECTURES AS A MEANS OF SCIENCE POPULARIZATION
(AN ANALYSIS BASED ON THE “CHRONICLE”
OF LVIV UNIVERSITY)**

Anastasiya BAUKOVA

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Archaeology and History of Ancient Civilizations
1, Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: anastasiya.baukova@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1636-981X

At the end of the 19th century, Lviv University emerged as a leading educational institution in the organization of General Lectures for the non-university population of Galicia. This initiative aimed to enhance adult education in the region and to increase women's access to educational opportunities. Notably, inspired by Lviv University's General Lectures, similar courses were subsequently established at other universities in Poland and Lithuania. Despite its significance and duration of over thirty years, modern historiography has only superficially addressed this initiative. The lecture topics and the list of lecturers were extensive, encompassing a wide array of contemporary issues in the natural sciences and humanities. Special emphasis was placed on subjects such as hygiene and the development of state consciousness among the regional population. Concurrently, lecturers were explicitly instructed to avoid topics that could incite agitation or social unrest.

Among the lecturers were distinguished figures, including rectors and deans of faculties. Notably, the speeches of the eminent philosopher Kazimierz Twardowski have been preserved. The General Lectures of Lviv University were recognized with a diploma and a gold medal at the World Exhibition in Milan. Remarkably, the diploma has been preserved and is currently housed in the collection of the Warsaw Museum.

This article delineates the principal milestones in the organization and activities of this “fifth” faculty, drawing on data from the university's chronicles.

Keywords: Lviv University, Open Lectures, University Chronicles, Education, Public Lectures.

REFERENCES

- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, T. II. (1898/9 – 1909/10), 710. (in Polish)
“Praca naukowa i oświatowa”, *Almanach Lwowski “Ateneum”*. dostęp otrzymano, <https://www.lwow.com.pl/almanach/towarzystwa.html#14> (in Polish)
“Przegląd najważniejszych zdarzeń. Rok 1897/98”, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. T. 1. (1894/95–1897/98) (Lwów, Nakładem Senatu akademickiego c.k. Uniwersytetu lwowskiego, 1899), 113–114. (in Polish)
Redzik, Adam. *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red., Wydawnictwo Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, Kraków 2015, 1302. (in Polish)
Rzepka, Magdalena. “Powszechne Wykłady Uniwersyteckie jako forma pracy Uniwersytetu Warszawskiego na rzecz oświaty dorosłych w okresie II Rzeczypospolitej – zarys problematyki”, *Kwartalnik pedagogiczny*, 4 3(245), (2017), 112–130. (in Polish)
Sytula, Jadwiga. Powszechne wykłady Uniwersytetu Jagiellońskiego (1918–1939), *Rozprawy z dziejów oświaty*, t. XXXII/89, 63–91. Dostęp otrzymano, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32-s63-91/Rozprawy_z_Dziejow_Oswiaty-r1989-t32-s63-91.pdf (in Polish)
Wiórkiewicz, Helena. *Kolekcja Leopold Museum Niepodległości w Warszawie* Dostęp otrzymano: <https://www.lwow.com.pl/rocznik/leopolis/leopolis.html> (in Polish)